

V času, kolikor smo ga imeli na razpolago, smo lahko začrtali le nekaj vidnih oporišč za morebitno bodočo širšo razpravo o tem, kako se je morje vtisnilo v pesniško zavest znanih ustvarjalcev v prejšnjem stoletju. Menim, da navedeni primeri dovolj prepričljivo govorijo o bogatem in pisanem lesku in odbletku morja v slovenski besedni umetnosti, da zgovorno pričajo, kako zelo je bila tema morja pri nas rodovitna in da je bila izvorno zajeta in organsko speta v širine našega doživljajskega sveta.

Literarnozgodovinski problemi, gradivo, komentarji

MANDELČEVO PISMO

Gre za pismo vajevca Valentina Mandelca (1837—1872), ki doslej ni bilo znano in objavljeno.

Ko sem bil študent slavistike (okrog 1952), me je moja mama, predmetna učiteljica slovenščina na Koroški Beli, opozorila, da imajo tamkajšnji sorodniki Valentina Mandelca (tudi oni so se tako pisali) ohranjeno njegovo pismo in da ga ljubeče čuvajo. Takrat sem pismo prepisal, morda prepis tudi komu pokazal, potem pa založil.

Pripravljajoč pred nedavnim mamino knjižnico na selitev, sem prepis pisma našel. In kar sem takrat zamudil, to naj opravi zdaj: objavljam ta dokument, ki je gotovo splošno zanimiv. Ne odkriva sicer velikih literarnozgodovinskih novosti, pač pa odkriva predvsem človeško-značajske in jezikovno-kompozicijske kvalitete pomembnega člana naše vajevske generacije.

Valentin Mandelc (Tine) piše sestri Mariji. Pismo je datirano. Takrat je služboval kot profesor jezikov v Karlovcu, sestra Marija (rojena l. 1840) pa je bivala v Kranju, kjer je bila družina sploh doma. Oče, bil je sedlar, je umrl že leta 1848. Od štirih otrok (trije moški) je bil Valentin najstarejši. Brat Ivan, tudi sedlar, se je poročil eno leto prej kot Marija.

Kot je razvidno iz pisma, je Valentin materi-vdovi redno pošiljal denarno podporo (mati bi denar rajši dobivala v pismu kot z nakaznico).

Znano je, da se je Valentin zelo težko prebijal v letih, ko je bil dijak v Ljubljani, pa je bil vendar gostitelj vajevske družbe l. 1854/55. Že takrat je bolehal za jetiko (glej niže: »moja prsna nadloga«), kar je med drugim zavrlo sicer močno in vztrajno literarno delovanje. Odločilna pa je bila usmeritev v težak pedagoški poklic.

Ker je bil Simon Jenko Valentinov sošolec že v Kranju in ker je bil Mandelc kranjski domačin, je verjetno, da je bil Jenko dobro znan pri Mandelčevih. Znano je, da je Marija Mandelc stregla bolnemu pesniku Jenku v času pred smrtjo. Jenko je umrl 18. oktobra 1869. Ali je bila med njima ljubezen, ni gotovo.

Marija se je torej poročila 1. septembra 1870, in sicer s 43-letnim Gregorjem Keržičem in je potem živela v Kranju.

Za podrobnejše podatke glej Koblarjev spis o Mandelcu v Slovenskem biografskem leksikonu in članek Maksa Pirnata »Pesnik Simon Jenko in Marija Mandelc« v časopisu Jugoslovan, 21. XII. 1930.

Opozorim naj, da Koblarjev podatek »1870 je bil bolan vse poletje in se zdravil nekaj časa pri materi v Kranju...« glede na dejstva iz pisma ni v celoti točen, razen če je Tine vendarle odpotoval v Kranj kasneje, pač že na jesen.

Sledi tekst pisma:

Ljuba sestra!

Tvoje pismo, ki sem ga včeraj prejel, me je jako razveselilo. Zmiraj sem ti želel, da bi se dobro omožila. Ker kaj je samica na svetu? — Včeraj torej sem izvedel, da se boš omožila; ali se boš dobro ali ne, to pač ne vem, ker ne poznam Tvojega prihodnjega moža čisto nič, ne po imenu in ne po stanu njegovem; ali jaz upam, da bo dobro, in še bolj nego morem izreči, še bolj Ti želim to. Srečo si želita pač tudi Vi dva oba najti v novem stanu. Dobro! Storita si jo sama, ker v Vajinih rokah je. Pregovor ni napačen, ki pravi, da si srečo vsaki sam kuje. Kolikor upam da je Tvoj prihodnji pameten in pošten mož, ki tudi dobro pozna resnico tega pregovora in bo delal po njegovih besedah, ravno tako pa tudi Tebi na srce pokladam, da od svoje strani nič ne zanemariš, kar zida srečo, in da nič ne storiš, kar jo podira. Po tej poti se Vama ne more nikdar skaliti zadovoljstvo, ki je največja sreča; vsacega neprevidnega zvanjanega udarca pa naj Vaju varuje večni Bog!

Kar se tiče Tvoje želje zavoljo opank, ne misli, da Ti jih morebiti nočem kupiti. Od srca rad bi Ti to storil, saj tudi niso drage. Ali kakšine so to opanke! Jaz ne vem, ali si morebiti vidila kje kakšine posebne opanke, da so Ti bile všeč, ali kali. Té pa, kakoršne se nosijo okoli Karlovca, gotovo niso zate, ker so Ti vsaki čevlji za 10 grošev, mnogo bolj in pripravnější za v hiši. Morebiti Ti je kdo pripovedoval o opankih, ki jih je kje drugej na Hrvaškem videl, ali naše niso zate. Ko bi našel kakšine druge in pa pripravne, koj bi Ti jih poslal, tih Ti pa nočem poslati. Za zdaj še toraj potrpi, morebiti se ta reč pozneje drugače uravná.

Kar se tiče pošiljanja denarja na mater je pa takale: Menda bi mogli že sami Vi videti, da je Postanweisung mnogo cenejši nego zapečateno pismo. Za Postanweisung plačam groš, za pismo pa plačam štiri groše, in moram še vzeti papir in pa kuvert. V dvanajst mesecih s papirjem in kuverti skupaj prihranim skoraj dva goldinarja. Zdaj Vas pa prašam, čemu bi jaz pošti na leto po dva goldinarja brez potrebe daroval? Če se odtegne pošti, pride materi včasih en goldinar več. Kar se pa podpisa tiče, pa ne podpisujejo mati recepta ne od pisma, ne od Postanweisunga, toraj jim je vse ena. Naj torej tako tudi ostane.

Jaz pač ne bom prišel v Kranj. Ko bi tudi hotel, bi ne mogel priti 1. septembra, ker imam zadnjega avgusta izpraševanje v privatni šoli. To izpraševanje bi se bilo moglo preložiti na 29. ali pa 30., ko bi bil jaz to pred vedel. Ali do včeraj nisem vedel ne ene besedice o celi reči, in zdaj se ne da predugačiti. Praviš pa tudi, da ne bo nič ofcti, in sploh čisto nič nego poroka, in tako pač res ni ravno jako potrebno, da sem tudi jaz zraven, in da navlaš grem v Kranj. Razun tega sem pa že šesti teden bolan, in nisam nič kaj za popotovanje. Zgrabila me je zopet moja prsna nadloga in ne morem se je rešiti. Morebiti bi moral premeniti zrak; če pride od tega, pridem malo pozneje v Kranj. Bolj gotovo pa ostanem v Karlovcu, kjer imam vsaj dohtarje, v Kranju pa še tega ni. Zato pa ne mislite, da sem Bog ve, kako bolan; tako je bilo že dostikrat, pa bo tudi zdaj zopet boljše.

Napak pa je vsakakor od Tebe, da mi pišeš, kakor da mi je cela Tvoja možnost popolnoma znana. Par besedi več bi bila že mogla napisati o Tvojem prihodnjem možu, da bi jaz vsaj nekoliko vedel, kdo bo moj svak, tako pa ne vem čisto nič. Pa to je že tako; ker ga Ti dobro poznaš, misliš, da ga moram tudi jaz poznati. Kaj tacega se ženskam večkrat zgodi, in zato ni druge pomoči, nego da se jim odpusti.

O materi pa mi tudi pisala ne ene besede, ali so zdravi, kakó živé in kaj počnó. Upam torej, da so zdravi in zadovoljni. Pozdravi mi jih prav srčno.

Izroči moj pozdrav tudi Tvojemu prihodnjemu možu. Sicer ga ne poznam in on mene ne, ali to me ne bo zmiraj trpelo, in kadar pridem na Kranjsko, upam da se bova hitro spoznala, in da se bomo vsi skupaj dobro imeli in prijatelji postali in ostali.

Želeč Ti še enkrat srečo, pozdravljam Te srčno in sem kakor zmiraj

Tvoj dobri brat

V Karlovcu 24. avg. 1870

Tine

Presenetljivo je, kolikšen kompozicijski in oblikovalni dar in trud je vložen v zgornje pismo. Opazujemo lahko duševnost mladega moža, ki je bil doma z Gorenjskega. Mandelc je bil slovenski prozaist izredno mlad: komaj dvajsetleten oziroma manj — »novela« Jela je izšla 1858. leta, naslednje leto pa »povest« Ceptec, vendar sta bili verjetno napisani že precej prej.

V pismu ni jezikovnih težav, ki so značilne za objavljeno prozo. Naravno se spajajo umetne in ljudske jezikovne prvine. Jezik — tako v malem (besedje) kot v večjem (skladnja) — mu je poslušen organ, tako da ustrezno izraža izredno bogato doživljaljsko paletu: odločnost, začudenje, prijaznost, razum, čustvo, kritiko ... Razumljivo je, da so sorodniki in nasledniki to pismo čuvali (in ga čuvalo?) kot dragotino, kot mojstrovino. Stvar, ki je odmerjena in lepa na vse strani, klasična.

Takrat ko sem se seznanil z Mandelčevim pismom sestri Mariji, sem se zanimal, ali bi bilo pri sorodnikih najti še kaj. Spominjam se, da sem s tem namenom obiskal staro gospo v Ljubljani na Starem trgu. Vendar brez uspeha; ostalo je pri pismu, česa več nisem dobil.

Milan Dolgan
Pedagoška akademija v Ljubljani

Ocene in poročila

Slovenske pesmi v beloruščini

V zadnjem času je poraslo zanimanje za slovensko književnost ne le pri bližnjih, temveč tudi pri bolj oddaljenih slovanskih narodih, kakršen je beloruski. Prve so izšle v knjižni obliki štiri v beloruščino prevedene slovenske novele — Nepravilni trikotnik Marjana Kolarja, Gosenica Cirila Kosmača, Otroci, čigavi ste? Miška Kranjca in Komisarka Ivana Potrča — kot del zbirke Jugoslaškija apavjadanni (Minsk, 1975). Konec lanskega leta je ista minska založba Mastackaja litaratura (Umetniška literatura) v zbirki Poezija narodov sveta izdala 160 strani obsegajočo knjigo z naslovom *Maci maja, Slavenia* in s podnaslovom Izbrane strani slovenske poezije 19.—20. stoletja. Vanjo je uvrščenih štiriinštirideset pesniških imen — od Franceta Prešerna do Svetlane Makarovič — s približno dva tisoč petsto verzi. Pesmi je izbral, uredil in tudi sam vse prevedel beloruski pesnik in etnolog *Nil Gilevič*. V kratkem, a zanosnem uvodu, naslovljenem Pesmi z dlani Triglava, pripoveduje, kako so s teh dlani, odprtih proti jugu do Jadrana in proti vzhodu na ozemlje med Savo in Dravo, vzletavale kot svobodne ptice slovenske pesmi in nekatere priletele tudi pod belorusko nebo, zdaj pa prvič prihajajo v celi jati raznih imen in različnih glasov. Izbrana so le najbolj značilna imena, predvsem tista z družbeno usmerjeno poezijo. Izostale so starejše dobe, okrnjena

pa je tudi sodobna lirika, kajti »so meje, s katerimi je treba računati«.

Prevajalec antologije ali večjega izbora, kakršen je Gilevič, ima težko nalogo: v svoj jezik mora preliti pesmi raznih literarnih dob in raznih stilnih smeri, vživeti se mora v miselnost in razpoloženja številnih pesniških osebnosti. Gileviču tematika naše poezije ni tuja, izbral je, kot pravi v uvodu, tiste pesmi, ki govorijo o trpljenju zatiranega naroda in delovnega človeka, o navezanosti na domačo zemljo, o ljubezni in materinstvu, o boju proti okupatorju, o nemirnem utripu današnjega življenja in o upanju na svetlejši jutrišnji dan. Poleg občečloveških vprašanj je torej v izboru zajeta narodnostna in družbena problematika, ta pa je zaradi podobne zgodovinske usode Belorusov in Slovencev prevajalcu še posebno blizu.

Če štejemo za enoto tudi posamezne iz ciklov izbrane pesmi, je vseh prevedenih besedil sto dvajset, med njimi največ (deset) *Prešernovih* (Sem dolgo upal, Kam, Ukaži, Nezakonska mati, Soldaška, Kadar previdi učenost zdravnika, 1., 2., 3., in 5. od Sonetov nesreče). S po devetimi mu sledita *Jenko* (6 pesmi iz *Obrazov*, *Trojno gorje*, Slovenska zgodovina, Mlinarica) in *Župančič* (Geslo, Kdo v ljubezni, Manom Josipa Murna-Aleksandrova 1, Žebljarska, Naše pismo, Pogum, Veš, poet, svoj dolg? Rekvizicija, Na spomenik talcem), nato z osmi-